

MEMORIUL ADRESAT DE BOIERII DIN MOLDOVA LA 1770 IMPĂRĂTESEI ECATERINA A II-A

În anii 1768—1774 s-a desfășurat un nou război ruso-turc, conflict vechi ce continua ostilitățile militare dintre cele două puteri, începute în vremea lui Petru I cel Mare. Războiul se va sfârși cu victoria Rusiei și încheierea celebrei păci de la Kuciuk-Kainargi din 1774.

Pentru Țările Române aflate la confluența intereselor dintre cele două imperii rivale, cât și a altor mari puteri (Anglia, Franța, Imperiul austriac, Prusia), perioada războiului este plină de incertitudini și semne vădite de îngrijorare. În astfel de împrejurări, boierii români, atît cei din Muntenia cît și cei din Moldova, adresează memorii Curții Țariste. Cît privește Memoriul boierilor din Moldova, pe care ne-am propus să-l comentăm, el este redactat în caractere cirilice și se compune din 18 ponturi (puncte). Doi ani mai tîrziu, evoluția istorică adaugă noi aspecte pe plan extern. Faptul se reflectă în noile acte adresate Ecaterinei a II-a în urma Conferințelor de la Focșani (1772), ca adaosuri ale Memoriului din 1770.

În cele ce urmează, redăm selectiv, din textul Memoriului de la 1770 și fragmente din anexele 1 și 3, transcrise în caractere latine după „Arhiva Românească” a lui Mihail Kogălniceanu (ediția 1860).

INSEMNARE DE PONTURI CE S-AU DAT DE DEPUTAȚII MOLDOVEI, PENTRU CERERİ CE S-AU SOCOTIT, CA SĂ FACĂ DIN PARTEA OBȘTEI LA ÎMPĂRĂȚIA (1) PENTRU OCİRMUIRE (2)

- La ocîrmuirea țării să fie aristocrație (3), adică să se aleagă 12 boieri mari din starea întîii (4), care să fie cu aceeași cinste și nume de boierie, precum și mai înainte, începînd de la vel logofăt ;
- Dintr-acești boieri 6 să cerceteze și să hotărască numai judecățile, iar 6 să adune dăjdiile țării (5) și să caute alte pricini, cîte vor fi, și acești 12 boieri să fie șezători în Iași ; (6)
- La toate ținuturile să se rînduiască ispravnici cîte doi, unde vor fi mici ținuturile, unul judecător, unul stringător dăjdiilor și purtător de grijă altor pricini. Iar unde vor fi mari ținuturile cîte 4, iarăși cu asemenea rînduială, și aceștia să fie aleși din starea cea de a doua a boierilor ; (7)
- . . . . .
- ...însă din feciori de boieri să se aleagă zapcii (8), iar printr-aceasta să se silească a deprinde rînduiala curții și a ocîrmuirii, și cîte puțin să se înalțe la cîntea boierilor, cîți vor fi vrednici.

— Ocîrmuirea și slujba numiților boieri, tuturor de obște, să fie hotărîită numai într-un an, sau în trei ani, începînd de la Anul nou, zi întîi a lui Ghenar. Iar la împlinirea hotărîitei semi, să-și deie samă pentru slujba ce au făcut și să o părăsească, după care iarăși prin alegere să primească alți boieri ocîrmuirea, cu asemenea rînduială, socotindu-se a intra la cîntea boierilor și la ocîrmuirea țării toată partea boierească pe rînd... ; (9)

— Să se ia un general cu o sumă de oaste, cît va fi din destul pentru paza marginilor țării, carele să fie șezător în Iași și de aici să rînduiască oastea pe la margini ;

— Slujba cea dintîi a generalului să fie ocîrmuirea oștilor, ce vor fi de paza țării, atît de străini cît și din locuitori ; (10)

— A doua, prin mijlocirea lui, să se trimită la vistieria împărătească dașdiile țării ; (11)

(Din „*Arhiva Românească*“ sub redacția lui Mihail Kogălniceanu, Ediția a II-a, Iași, 1860, tom. I, p. 202—205).

Anexa 1

CERERI CE AU FĂCUT DEPUTAȚII CARE LE-AU DAT ÎN SCRIS ÎNTR-ACEST CHIP. RUGĂMINTEA NOASTRĂ CĂTRE PEA PUTERNICA ÎMPĂRĂȚIE PENTRU FOLOSUL ȚĂRII (12).

— Cu fierbinți lacrimi, cu deosebite rugămînti te rugăm ca să nu înceteze armele prea puternicei împărății, deasupra acelor de obște dușman ai credinței creștinești, mai ales spre împlinirea luării cetății Benderului, care stă ca nevindecată rană în spinarea țării, și prin luarea acestei cetăți, nădăjduim, că și toți tătarii Buceagului, se vor supune împărăției fiindcă această cetate se numește cea a Buceagului și a Dunării.

...prin nebiruitele arme ale împărăției tale, a se supune acele locuri din Nistru în Dunăre, iarăși te rugăm locurile cele ce au fost din veci a Moldovii, să nu rămînă cu deosebită stăpînire, ci iarăși către knejia Moldovei, să fie împreunate, după hotarele vechi (13).

(*Idem*, p. 206—207).

Anexa 3

CE AJUTORIU POATE SĂ DEA ȚARA MOLDOVEI DUPĂ CUM SE AFLĂ.

...ca nu cumva pentru păcatele noastre, să rămănim iarăși în stăpînirea cea veche (14), ca să nu venim întru cea desăvîrșită pieire, iar după așezările vremilor viindu-și țara în starea sa și în hotarul ei cel vechi se vor putea face și 12 mii oameni de oaste, cu cheltuiala țării, ca să fie pentru paza ei, și va putea da hrana și la 8 mii oaste împărătească (15).

(*Ibidem*, p. 209—210).

Comentariu istoric

1 / Atît „Insemnarea de ponturi” cît și fragmentele din ANEXE reflectă pe lîngă nenumăratele aspecte de detaliu, minore, pe care le vom sublinia în lungul comentariului, două mari direcții de interpretare: a) Grija boierimii în ansamblul ei, în calitate de clasă conducătoare a societății pentru ca, în condițiile rivalității dintre marile puteri, să-și apere interesele de clasă, să le mențină neștirbite; b) dar paralel și decurgînd uneori din acest scop principal, se poate desluși din text și propunerea unor măsuri care de data aceasta sînt în interesul țării. Astfel de poziție apare însă abil strecurată în text, ca un fel de tatonare a terenului și scoate în evidență și diplomația boierimii.

Cît privește condițiile istorice concrete în care se plasează „Insemnarea”, ele conduc la întărirea ideilor reliefate mai sus. La scurt timp după izbucnirea războiului și începerea ostilităților militare, în ianuarie 1769, Ecaterina a II-a lansează un manifest tipărit în grecește, românește și sîrbește. Manifestul a fost adresat „tuturor noroadelor slavonești de legea pravoslavnică ce se află sub stăpînirea turcească”, prin care se promitea ajutor oștilor popoarelor care vor lupta pentru dezrobirea lor de sub jugul otoman. În cadrul acestor „noroad”, erau incluse firește și Țările Române (muntenii și moldovenii).

În aceste condiții, în Moldova se desfășoară o mișcare filorusă în rîndul boierimii și clerului înalt. Între timp, rușii, pentru a folosi poziția strategică a Moldovei împotriva Turciei, ocupă Iași. Gruparea marii boierimi și clerului înalt prestează jurămint de credință la Mitropolie către împărăteasa Ecaterina a II-a. Autoritatea militară rusă aflată în Iași sfătuiește pe marii demnitari să alcătuiască o delegație care să meargă la Petersburg pentru a exprima cuvînt de credință împărătesei și a prezenta totodată cererile lor. În Muntenia s-a petrecut același lucru.

Delegația de la Iași era constituită din: Inochentie, episcopul de Huși, arhimandritul Vartolomeu Măzăreanu, egumenul Solcăi, Benedict, egumenul Moldoviței, Ioan Paladi biv vel-logofăt și Ienachi Milu biv vel-spătar.

Delegațiile Munteniei și Moldovei au fost primite de împărăteasă la 8 aprilie 1770. Așa cum cerea uzanța, Ecaterina a II-a a primit mulțumirile și urările delegațiilor române și a răspuns prin vicescambiar că „amindouă cnezii, moldoveană și muntenească, întru toate să fie după a lor judecăți și rinduele”.

- 2 / Cererile delegațiilor au avut destinația „pentru ocîrmuire” deoarece conform aceleiași uzanțe actele mergeau la cancelaria rusă care reprezenta ocîrmuirea. Aici erau citite, studiate și se trăgeau concluziile care erau prezentate împărătesei pentru a le sancționa, în calitate de putere executivă.
- 3 / Se vedește tendința exclusivistă a boierimii ca la conducerea țării să nu mai fie admisă nici o altă categorie socială.
- 4 / În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, boierimea în Țările Române era stratificată, împărțită de fapt în trei stări după averea pe care o poseda. Această structură boierească va reieși mai clar în revoluția de la 1848. Pentru perioada de care ne ocupăm, Constantin C. Giurescu are în vedere patru categorii de boieri. În Memoriu se subliniază de la început că mai cu seamă la ocîrmuire vor intra boieri din starea întii (de rangul întii), adică vîrfurile boierimii (de la vel-logofăt în sus).
- 5 / Grija marii boierime pentru asigurarea exclusivă a puterii reiese din minuția cu care este prevăzută în Memoriu repartizarea dregătorilor chele, care să le asigure posibilitatea reală de a dispune de puterea politică și de a fi principalii beneficiari economici. Astfel, din cei 12 boieri ocîrmuitori, 6 aveau să hotărască judecățile, împărțirea „dreptății”, iar ceilalți erau adunătorii dăjdiilor țării (problema dărilor era în mîna lor) și se ocupau și de alte pricini. Prin expresia „alte pricini cîte vor fi” se înțeleg de fapt toate celelalte probleme ale țării. Observăm că de fapt marea boierime voia să concentreze cele trei puteri în stat în mîna ei: executivă, legislativă și judecătorească. De asemenea cea administrativ-fiscală și chiar cea militară. Așa se explică de ce nu se pomeneste nimic despre domnitor în contextul organizării ocîrmuirii. De fapt în timpul războiului din 1768—1774 boierii au încercat să înlocuiască pe domnii fanarioți cu domni pămînteni dar din cauza conjuncturii ce se crease n-au izbutit. Din formularea exclusivistă a organizării puterii reiese însă spiritul de frondă al boierilor față de domnii fanarioți.
- 6 / Sediul ocîrmuirii se impunea să fie la Iași, capitala țării. Aici, fără domnitor, boierii gîndeau inevitabil la organizarea unei republici, firește aristocratică.
- 7 / Boierii din starea întii aveau grijă să-și asigure funcțiile cele mai înalte. Ei nu excludeau însă celelalte categorii de boieri de la funcții. Numirea în funcții începea însă de la prima categorie. Odată asigurate funcțiile principale ale ocîrmuirii, ei aveau interes ca întreg aparatul de stat să fie completat cu elemente tot boierești, care să elimine oricare altă categorie socială de la ocîrmuire. Firește că boierii din categoriile

inferioare erau subordonați primilor boieri ai țării. Era vorba de organele locale, ispravnicii, al căror număr depindea de întinderea ținuturilor asupra cărora aveau să-și exercite conducerea. Ei erau recrutați și numiți din starea a doua a boierilor și aveau aceleași atribuții ca și ocîrmuitorii stării întîia, dar pe plan local.

- 8 / Zapcii erau conducători ai unei plăși (subdiviziune teritorial-administrativă) și cu specială însărcinare de stringere a birului. Nu întîmplător însă se propunea recrutarea zapciilor numai dintre feciorii de boieri pentru ca în felul acesta boierii să-și asigure și urmașii și continuitatea în funcții.
- 9 / Numirea boierilor în funcții începea la zi întîia a lui Ghenare (Ianuarie) și se făcea pe un an sau pe trei ani cel mult. Acest fapt își avea și el semnificația sa politică. Mai întîia că nimeni nu trebuia să se permanentizeze într-o funcție pentru a nu concentra în mînă o putere prea mare încît să-i înlăture pe alții de la conducere. Astfel încît „la împlinirea hotărîtei semi“ (adică la expirarea termenului slujbei) boierul trebuia să dea socoteală în fața unei autorități tot boierești, de modul cum și-a exercitat funcția. Pe această cale el ceda locul altor boieri, încît să poată intra toți pe rînd, în slujbe. Este cert că un asemenea sistem crea o ocîrmuire pur boierească, cu menținerea tuturor privilegiilor.
- 10 / Dată fiind prezența trupelor țariste în Moldova, boierii porneau de la această realitate și a prezenței unui general rus în calitate de comandant al trupelor. Ei voiau ca în aceste condiții, să folosească prezența generalului pentru apărarea propriilor lor interese. De aceea în concepția autorilor memoriului, generalul trebuia să se ocupe de paza țării, atît de străini cit și de locuitori. Prin străini trebuiesc înțelege în primul rînd turcii, dar și Imperiul habsburgic, care reprezenta un pericol destul de apropiat. De altfel în 1775 habsburgii vor ocupa Bucovina. Prin „locuitori“ se înțeleg țărani care adesea se răsculau.
- 11 / Tot prin general, boierii voiau să asigure trimiterea dăjdiilor țării către împărăteasă. Cum drumurile erau nesigure, prin general siguranța ajungerii dăjdiilor nu se mai punea.
- 12 / La doi ani de la primul Memoriu, în 1772, delegațiile boierilor (deputații) din ambele țări românești vor participa la Conferințele de la Focșani. Situația externă adăugase intervenția Austriei în favoarea Turciei și la noile cereri prezentate Ecaterinei a II-a, se vedește faptul că boierii avînd în vedere situația nou creată privesc în perspectivă. Cererile au de data aceasta un conținut care urmărește pe lîngă interesele clasei și cele ale țării.
- 13 / Se cere continuarea războiului împotriva Imperiului otoman pentru înfrîngerea acestora și asigurarea pentru Moldova a vechilor hotare ale țării, pînă la Dunăre, inclusiv Benderul. Benderul a fost într-adevăr cetatea care străjuia Buceagul. Boierii urmăreau prin această cerere înlăturarea stăpînirii tătărești asupra teritoriului dintre mare și Bender.

În care turcii colonizaseră în secolul al XVI-lea, tătării. Totodată această soluție avea avantajul de a ține în friu pe tătari de către autoritatea rusă.

14 / Cererile de mai sus porneau de la ipoteza că Țările Române rămăneau sub ascultarea Rusiei. În cazul în care la terminarea războiului și încheierea tratatului de pace urmau să fie tot sub suzeranitatea Imperiului otoman (fapt foarte posibil în urma mediațiunii Austriei), boierii cereau să se revină la vechile condiții ale închinării (adică suprimarea tuturor adaosurilor și prestațiunilor ulterioare).

15 / Boierii preconizau ca de îndată ce cererile lor vor fi fost satisfăcute, să se creeze o armată de țară din 12.000 pămînteni plătiți din vistieria țării și totodată să se asigure hrana unui contingent rus de 8.000 oameni. Armata de țară avea în vedere atît paza frontierelor cît și împiedicarea abuzurilor ce puteau fi prevăzute din partea turcilor.

Simțul politic și capacitatea diplomatică a boierilor din Moldova s-a dovedit justificată deoarece la pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774) Rusia lăsa Țările Române sub suzeranitatea Porții, obligîndu-se doar a interveni la Poartă în favoarea Principatelor, ori de cîte ori va fi nevoie.

Privite astfel, global, Memoriile boierilor, comentate de noi, își atinseseră scopul.

Indicații metodice

În actuala structură a predării istoriei, comentariul de față se poate realiza numai la clasele a VIII-a. Dată fiind deci posibilitatea redusă a utilizării lui și faptul că Memoriul reprezintă un moment însemnat și semnificativ în epoca destrămării feudalismului și apariției germinilor capitalismului, folosirea lui la predarea acestui capitol devine imperios necesară.

Comentariul îl ajută pe profesor să realizeze, în plan instructiv, înțelegerea mai clară de către elevi a structurii societății din Moldova, a poziției boierilor în stat și cu deosebire a conjuncturilor politice și diplomatice a vremii. În plan educativ, se va căuta a se privi mai larg, cu mai mult discernămint boierimea din Moldova, adică nu numai prin prisma intereselor ei de clasă ci și prin ceea ce au avut pozitiv în activitatea lor, în folosul țării, prin unele accente patriotice.

Lecția va utiliza deci o modalitate metodică activă, modernă și anume cea a folosirii textului. Momentul ales pentru citirea fragmentelor și comentarea lor va trebui să respecte ordinea cronologică a desfășurării evenimentelor. Memoriul și anexele vor fi citite și comentate în contextul războiului ruso-turc din 1768—1774. Deși materialul comentat de noi este selectiv, profesorul are latitudinea de a alege la rîndul lui unele fragmente. Deci nu este nevoie a citi și comenta în întregime materialul. Eventual pot fi alese acele fragmente care să-i facă pe elevi să înțeleagă tendința boierimii de a-și păstra privilegiile printr-o ocîrmuire pur boierească și acele fragmente care reflectă poziția boierilor în folosul țării.

Textul poate fi citit și comentat exclusiv de către profesor dar poate fi și numai citit de profesor care să solicite pe elevi în comentarea textului. În felul acesta se dezvoltă la elevi atenția, puterea de concentrare, dar și posibilitatea ca ei să poată trage anumite concluzii. Se pot crea și situații de problematizare. De pildă : Cum împăcau boierii interesele de clasă cu cele ale țării ? Concluzia va fi clară : este vorba despre acele interese ale clasei boierești în ansamblu, care coincideau și cu cele generale. Sau : De ce marile puteri erau interesate în menținerea puterii otomane ? Și în acest caz elevii vor putea trage concluzia că întărirea Rusiei constituia un pericol mai mare pentru Austria decât Imperiul otoman.

Firește că modalitățile care decurg din comentarea textului propus de noi pot fi variate, în funcție de nivelul fiecărei clase, de pregătirea, priceperea, experiența și viziunea profesorului ce alege un astfel de text pentru a realiza prin el instruirea și educarea elevilor cărora li se adresează !

MARIANA MIRON, PETRU DEMETRU POPESCU

INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

Mihail Kogălniceanu, *Arhiva Românească*, ediția a II-a, Iași, 1860, tom. I, p. 202—205 ; 206—207 ; 209—210 ; A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ediția a III-a, vol. IX, Mavrocordații (1711—1749), Editura Cartea Românească, București, 1929, p. 128—131 ; Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, volumul III, partea I, București, 1942, Cererile boierimii românești, p. 289—292 ; *Istoria României*, volumul III, Feudalismul dezvoltat în secolul al XVII-lea și la începutul secolului al XVIII-lea. Destrămarea feudalismului și formarea relațiilor capitaliste, Editura Academiei R.P.R., București, 1964, capitolul IV, Politica internă a Țării Românești și Moldovei (1774—1821), p. 596—597 ; 686—688 ; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, Editura Albatros, 1971, p. 449—450 ; 456—457.